

Beata Tomaszewska-Hołub

ORCID: 0000-0002-5829-5986

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Seniorzy jako element i argument współczesnej polityki wewnętrznej Federacji Rosyjskiej

<https://doi.org/10.19195/1643-0328.29.8>

Słowa kluczowe: zmiany demograficzne, proces starzenia, seniorzy, dziedziczenie pamięci, partie polityczne

Wprowadzenie

Przemiany demograficzne skutkujące narastającym procesem starzenia się społeczeństw występują współcześnie zarówno w państwach wysokorozwiniętych, jak i rozwijających się. Prognozy Organizacji Narodów Zjednoczonych wskazują, że do 2050 roku w państwach rozwijających się będzie mieszkało 80% ludności powyżej 65 roku życia. Przemiany demograficzne występują także w Federacji Rosyjskiej. Podstawowym problemem jest depopulacja — według danych państwowego urzędu statystycznego Rosstat ubytek ludności na koniec 2019 roku osiągnął w Rosji poziom najwyższy od 11 lat. Przyczyn depopulacji należy upatrywać w jednoczesnym zmniejszeniu współczynnika dzietności poniżej prostej zastępowalności pokoleń, przekładającego się na ujemny przyrost naturalny, oraz stosunkowo wysokiej nadumieralności mężczyzn w wieku produkcyjnym. Długotrwałe oddziaływanie tych czynników wraz z wzrostem średniej długości życia nasila niekorzystne zmiany w strukturze rosyjskiej populacji według wieku. Przekłada się to na zmniejszenie liczebności dzieci i młodzieży oraz wzrost liczebności najstarszych grup wiekowych, nasilając proces starzenia się rosyjskiego społeczeństwa. W efekcie problematyka senioralna urasta do rangi problemu społecznego i znajduje swoje miejsce w wewnętrznej polityce Federacji Rosyjskiej nie tylko w wymiarze socjalnym, lecz także społeczno-politycznym.

Celem niniejszego tekstu jest przedstawienie podejścia Rosji do problematyki senioralnej w kontekście ukazania seniorów jako specyficznego łącznika w dziedziczeniu pamięci międzypokoleniowej oraz stanowisk partii politycznych wobec tej grupy wieku. Założono, że kategoria seniorów to szczególnego rodzaju zbiorowość, która umożliwia transfer międzypokoleniowy pozwalający zachować ciągłość w przejmowaniu i internali-

zacji dziedzictwa doświadczeń, co może być wykorzystane w apelach politycznych partii. Zdefiniowany cel oraz hipoteza wpłynęły na dobór metod badawczych — w przedstawianym tekście zastosowano metodę analizy treści dokumentów oraz metodę porównawczą.

Proces starzenia w Federacji Rosyjskiej

Definiowanie procesów starzenia, wyznaczanie progów starości, analizowanie problematyki senioralnej w Federacji Rosyjskiej oparte jest na trendach globalnych. Z jednej strony o przynależności do tej kategorii demograficznej przesądza kryterium wieku wskazane przez Światową Organizację Zdrowia, według której do grupy seniorów należy zaliczać osoby powyżej 65 roku życia¹. W 2019 roku w Federacji Rosyjskiej na 1000 osób w wieku od 15 do 59 lat przypadało 360 osób starszych². Z drugiej, kryterium wieku senioralnego wyznacza rosyjska reforma emerytalna, która zgodnie z założeniami powinna zakończyć się w 2028 roku ustaleniem zasadniczej możliwości przejścia na zaopatrzenie emerytalne w wieku 65 lat dla mężczyzn i 60 dla kobiet³.

Według danych PopulationOf.net w 2019 roku struktura rosyjskiej populacji wedle grup wieku wyglądała następująco: 23,1% ludności (33 171 831) było w wieku poniżej 20 roku życia; 61,5% ludności (88 242 815) w wieku pomiędzy 20 a 65 lat, a 15,4% osób (22 171 994) w wieku powyżej 65 laty, przy czym — według prognoz — liczebność populacji seniorów w kolejnych latach będzie wzrastać⁴. Z danych państwowego urzędu statystycznego Rosji Rosstatu także wynika, iż proces starzenia się społeczeństwa Federacji Rosyjskiej narasta. Wpływ na ten proces ma wzrost oczekiwanej długości życia, według danych urzędu, w latach 2000–2017 oczekiwana długość życia wzrosła dla mężczyzn o 8,5 roku (z 59 do 67,5 roku), a dla kobiet o 5,4 roku (z 72,26 do 77,64 roku). Co więcej, tendencja wzrostowa w odniesieniu do długości trwania życia utrzyma się i w 2024 roku wyniesie dla mężczyzn 72,3 lat (wzrost o 5,8 roku do poziomu z 2017 roku), dla kobiet — 82,1 roku (wzrost o 4,5 roku w porównaniu z 2017 rokiem)⁵. Przy jednoczesnym spadku wskaźnika dzietności do 1,7 w roku 2019 umocni to efekt starzenia się rosyjskiego społeczeństwa.

Demograficzne problemy Federacji Rosyjskiej przekładają się wszystkie obszary funkcjonowania państwa. Seniorzy jako duży liczebnie segment w strukturze populacji stają

¹ Yu.O. Buluktaev, *Uchastie pozhylykh lyudey v obshchestvenno-politicheskoy zhizni Kazakhstana*, „Sotsiologicheskije Issledovaniya” 6, 2007, s. 86. Podobnie definiuje tę kwestię OECD, *Elderly population*, <https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm> (dostęp: 15.11.2020).

² *Vozrastnoy disbalans: o demograficheskikh volnakh i sotsiokul'turnykh faktorakh*, <https://rosstat.gov.ru/folder/313/document/66242> (dostęp: 15.11.2020).

³ Federalny zakon ot 03.10.2018 nr 350-FZ *O vnesenii izmeneniy v otдельnye zakonodatel'nye akty Rossiyskoy Federatsii po voprosam naznacheniya i vyplaty pensiy*, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201810030028> (dostęp: 15.11.2020).

⁴ <https://www.populationof.net/pl/russian-federation/> (dostęp: 15.10.2020).

⁵ *Ibidem*.

się wyzwaniem w wymiarze nie tylko sfery gospodarczej, ale także społeczno-politycznej. Analiza zebranego materiału wskazała, iż istotne dla bieżącej polityki wewnętrznej państwa jest potencjalne zaangażowanie społeczno-polityczne tej kategorii demograficznej. Osoby starsze mogą bowiem same partycypować w życiu politycznym i społecznym w sposób aktywny jako liderzy czy członkowie organizacji i partii politycznych, a także komitetów wyborczych. Każdy senior, o ile nie został pozbawiony praw wyborczych, ma równoważny głos w stosunku do każdego wyborcy z innych grup wiekowych. Stanowią więc spory elektorat wyborczy, przez co uznać ich należy za realną siłę społeczną i polityczną w państwie rosyjskim. Ponadto mogą być „nośnikami pamięci”, zwłaszcza w kontekście relacji interpersonalnych między generacjami.

Dziedziczenie pamięci w Federacji Rosyjskiej

Wart uwagi jest fakt uznania osób starszych w Federacji Rosyjskiej, a w szczególności uczestnicy wielkiej wojny ojczyźnianej, za zdolne do pełnienia funkcji swoistego „pasa transmisyjnego” spuścizny dziejów Rosji. Jeżeli nawet to pokolenie z przyczyn biologicznych zanika, to władza czy ugrupowania polityczne mogą korzystać z mitu wojennego bohaterstwa weteranów w celu oddziaływania na świadomość młodego pokolenia. Stąd też zauważalna rola pamięci o weteranach wojny w polityce historycznej Federacji Rosyjskiej⁶. Ponadto można uznać, że najistotniejszym posunięciem politycznym obozu prezydenta Władimira Putina w zakresie płaszczyzny ideologicznej było wniesienie projektu poprawek do Konstytucji Federacji Rosyjskiej w 2020 roku, zatwierdzonego przez Dumę Państwową i Radę Federacji w dniu 11 marca 2020 roku. Trzy dni później prezydent FR podpisał ustawę⁷.

Zmiany dotyczyły głównie kwestii ustrojowych (między innymi prezydenta i parlamentu), jednakże istotnym elementem potwierdzającym określony kierunek polityki wewnętrznej jak i zewnętrznej w zakresie społeczno-ideologicznym, były poprawki zawarte w artykule 67 ust. 2, 3, 4 Konstytucji deklarujące, iż państwo chroni „pamięć przodków [...] czci pamięć obrońców ojczyzny, zapewnia ochronę prawdy historycznej. [...] stwarza warunki sprzyjające wszechstronnemu duchowemu, moralnemu, intelektualnemu i fizycznemu rozwojowi dzieci, edukacji w duchu patriotyzmu, obywatelskości i szacunku dla starszych”. Tym samym starsze pokolenie, także i to minione, zostało deklaratywnie docenione przez rosyjskiego ustrojodawcę.

Można stwierdzić, iż w powiązaniu ze zmianami wniesionymi do Konstytucji Prezydent Federacji Rosyjskiej podjął inicjatywę dotyczącą kształtowania patriotyzmu wśród

⁶ J. Darczewska, „Wojny pamięci”: historia, polityka i służby specjalne Federacji Rosyjskiej, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2019, nr 20 (11), s. 13–41; D. Moskwa, „Putinowska” wizja przeszłości. Nowa koncepcja nauczania historii w świetle polityki historycznej Federacji Rosyjskiej, „Historia i Polityka” 2014, nr 11 (18), s. 93–106.

⁷ Zakon Rossiyskoy Federatsii o popravke k Konstitutsii Rossiyskoy Federatsii ot 14.03.2020 nr 1-FKZ O sovershenstvovanii regulirovaniya otde'nykh voprosov organizatsii i funktsionirovaniya publichnoy vlasti, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202003140001> (dostęp: 15.11.2020).

dzieci i młodzieży. W maju 2020 roku prezydent Władimir Putin wystąpił z inicjatywą ustawodawczą dotyczącą wychowania patriotycznego w Rosji. Poprawki odnosiły się do ustawy o systemie oświaty w Federacji Rosyjskiej⁸. Prezydent zaproponował rozszerzenie definicji edukacji o kształtowanie u uczniów „poczucia patriotyzmu i obywatelstwa, szacunku dla pamięci obrońców ojczyzny i bohaterkich czynów bohaterów ojczyzny, dla prawa i porządku, człowieka pracującego i starszego pokolenia, wzajemny szacunek, szacunek dla dziedzictwa kulturowego i tradycji”, dla przyrody i środowiska. Programy wychowania patriotycznego prowadzone były już w latach wcześniejszych, jednakże prezydencka poprawka uwzględniała silniejszą potrzebę działań dotyczących starszego pokolenia i pamięci o jego dokonaniach na tle wysiłków na rzecz obrony państwa rosyjskiego. Należy tu wskazać, że w art. 67 Konstytucji znalazł się przepis mówiący, iż Federacja Rosyjska jest kontynuacją prawną „Związku SRR”.

Od 2001 roku, to jest od objęcia urzędu prezydenta FR przez Władymira Putina, w Rosji kładzie się szczególny nacisk na odpowiednie — z punktu widzenia środowiska politycznego prezydenta — kształtowanie postaw i tożsamości obywateli tego kraju. W szczególności działania te dotyczą dzieci i młodzieży. Rządowy program „Patriotyczna edukacja obywateli Federacji Rosyjskiej na lata 2016–2020” był już czwartą edycją tego typu projektów w Rosji. Celem tego projektu było między innymi „promowanie bezpieczeństwa narodowego i zrównoważonego rozwoju Federacji Rosyjskiej, wzmacnianie poczucia przynależności obywateli do Federacji Rosyjskiej, do wspaniałej historii i kultury Rosji, zapewnianie ciągłości pokoleń Rosjan [...]”⁹. Do zadań programu zaliczono między innymi aktywizację zainteresowania badaniem historii Rosji oraz

kształtowanie poczucia szacunku dla przeszłości naszego kraju, jego heroicznych kart, w tym zachowanie pamięci o wyczynach obrońców ojczyzny [...], popularyzację czynów bohaterów oraz wybitnych postaci rosyjskiej historii i kultury od czasów starożytnych do współczesności, w tym Kawalerów Krzyża św. Jerzego, Bohaterów Związku Radzieckiego, Bohaterów Federacji Rosyjskiej, Bohaterów Pracy, obywateli nagrodzonych za wielkie zasługi dla państwa i społeczeństwa¹⁰.

Jednocześnie uwzględniono rolę seniorów jako nośników pamięci międzypokoleniowej w propagowaniu idei zawartych w programie edukacji patriotycznej. Podkreślano także konieczność stworzenia warunków do zwiększenia aktywności organizacji kombatanckich w pracy z młodzieżą i „wykorzystania ich doświadczenia, potencjału moralnego i duchowego do wzmocnienia i rozwoju ciągłości międzypokoleniowej”¹¹. W materiałach szkoleniowo-dydaktycznych tworzonych na potrzeby realizacji programu wskazy-

⁸ *Putin vnes v Gosdumu popravki o patrioticheskom vospitanii v shkolakh Podrobnnee na RBK*, <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/5ec686939a7947c4fdccfe0> (dostęp: 15.11.2020); *Zakonoproekt, nr 960545-7, O vnesenii izmeneny v Federal'ny zakon „Ob obrazovanii v Rossiyskoy Federatsii” po voprosam vospitaniya obuchayushchikhsya*, <https://sozd.duma.gov.ru/bill/960545-7> (dostęp: 15.11.2020); *Federal'ny zakon ot 31.07.2020 nr 304-FZ O vnesenii izmeneny v Federal'ny zakon „Ob obrazovanii v Rossiyskoy Federatsii” po voprosam vospitaniya obuchayushchikhsya* <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202007310075> (dostęp: 15.11.2020).

⁹ *Postanovlenie ot 30 dekabrya 2015 g. nr 1493 O gosudarstvennoy programme „Patrioticheskoe vospitanie grazhdan Rossiyskoy Federatsii na 2016–2020 gody”*, <http://static.government.ru/media/files/8qqYUwwzHUxzVkh1jsKAErrx2dE4q0ws.pdf> (dostęp: 15.11.2020).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

wano na istotną rolę seniorów, w tym przede wszystkim weteranów, w działaniach na rzecz kształcenia wojskowo-patriotycznego. Przedstawiciele starszego pokolenia powinni uczestniczyć bezpośrednio w terenowych działaniach dotyczących miejsc szczególnie ważnych z perspektywy dziejów kraju. Pożądanym efektem w kształtowaniu młodzieży miało być na przykład odwoływanie się przez nią do doświadczeń osób starszych (słuchanie starszych)¹². W trakcie biwaków należy uwzględnić spotkania bezpośrednie z weteranami:

W naszym kraju jest wiele miejsc związanych z wydarzeniami historycznymi, wszędzie można znaleźć ciekawych ludzi, różne materiały o heroicznym osiągnięciach, rocznicach itp. Konieczne jest jedynie, aby organizatorzy akcji, opierając się na organizatorach sportowych, a zwłaszcza na przedstawicielach starszego pokolenia [...] ¹³.

Według materiałów szkoleniowych proponowana „edukacja militarno-patriotyczna powinna wzbogacać młodych ludzi o nową wiedzę o swojej ziemi, o jej heroicznej historii, kształtować w nich głębokie uczucia miłości i szacunku dla starszych pokoleń”¹⁴.

Reasumując, według powyższych ustaleń rdzeniem tej wielowątkowej planowej działalności edukacyjnej są właśnie seniorzy — szczególnego rodzaju zbiorowość umożliwiająca transfer międzygeneracyjny pozwalający zachować ciągłość w przejmowaniu i internalizacji dziedzictwa doświadczeń, pamięci, więzi i patriotyzmu. Działania o charakterze ideologicznym nakierowane na mobilizowanie społeczeństwa rosyjskiego są także intencjonalnym elementem szerokiej polityki państwowej Federacji Rosyjskiej, nastawionej na wzmocnienie wewnętrznej pozycji obozu władzy. Akcentowanie wartości tradycji, w tym czynów związanych z wielką wojną ojczyźnianą, wspomagane było możliwością wykorzystania jej uczestników do propagowania i transferu pamięci czynów „obrońców ojczyzny”. Z przyczyn podyktowanych czynnikami biologicznymi weterani nie mogą już przekazywać własnych doświadczeń w szerszym zakresie, gdyż albo nie są już w stanie tego robić, albo już odeszli. Ich doświadczenie zostało przetransmitowane na młodsze pokolenia przy wykorzystaniu takich projektów jak „Nieśmiertelny pułk”, „Pułk nieśmiertelnych” (*Бессмертный полк*). Statut (Karta) Nieśmiertelnego Pułku wskazuje, iż jest to inicjatywa społeczna (niepolityczna, niepaństwowa inicjatywa obywatelska) mająca na celu zachowanie pamięci o uczestnikach wielkiej wojny ojczyźnianej. Pierwszy marsz pułku zorganizowano w dniu 9 maja 2012 roku z inicjatywy pracowników telewizji TV-2 w Tomsku¹⁵. Należy zaznaczyć, iż tego typu inicjatywy miały miejsce także w poprzednich latach. Już w 1965 roku w Noworosyjsku przemarsz zorganizowali studenci, w Tiumeniu w 2007 roku dzieci w wieku szkolnym niosły zdjęcia żołnierzy, 9 maja 2006 roku w Uchcie, w Republice Komi zorganizowano w Dniu Zwycięstwa podobny przemarsz, w Sewastopolu zaś w maju 2009 roku odbył się marsz „Wymienimy Was w sze-

¹² VI. Lutovinov, *Voенно-Patriotическое воспитание rossiyskoy molodezhi. Uchebno-metodическое пособие*, Moskwa 2010, s. 36, <https://gaupatriot.ru/wordpress/wp-content/uploads/2015/03/Lutovinov-VPV1.pdf> (dostęp: 15.11.2020).

¹³ *Ibidem*, s. 86.

¹⁴ *Ibidem*, s. 147.

¹⁵ *Ustav Polka*, <https://www.moypolk.ru/ustav-polka> (dostęp: 15.11.2020).

regach!”¹⁶. Popularność tej inicjatywy sprawiła, iż przyłączyli się do niej przedstawiciele administracji, a w jednym z marszów wziął udział także prezydent Władimir Putin, co część uczestników i organizatorów uznała za próbę politycznego wykorzystania społecznych działań, które z zasady miały mieć charakter niepolityczny¹⁷. Wskazywano także na możliwość nakłaniania pracowników administracji oraz studentów do uczestnictwa w marszu, czego dowodem miały być porzucone po tym wydarzeniu portrety weteranów¹⁸. W kwietniu 2019 roku w Wołogdzie kolportowano plakaty reklamujące marsz pułku w imieniu kilku deputowanych do Dumy Miejskiej. W materiałach informacyjnych posłowie należący do frakcji Jednej Rosji mieli oferować wszystkim wykonanie bezpłatnych sztandarów do procesji. Organizatorzy marszu argumentowali, iż inicjatywa ta nie wynikała z chęci bezinteresownego wsparcia marszu, lecz związana była z kampanią przed wyborami władz miasta. Wskazywano w tym przypadku na treść statutu, w którym zaznaczono, że „Nieśmiertelny pułk nie może być platformą wizerunkową”¹⁹.

Seniorzy w programach wybranych partii politycznych

Seniorzy są atrakcyjną grupą wyborczą, do której starają się dotrzeć ze swymi apelami politycznymi zarówno partie, które aktualnie rządzą państwem, jak i pozostałe, którym zależy na podwyższeniu własnego wyniku wyborczego. Możliwości aktywizacji seniorów i konsolidowania ich wokół określonych partii politycznych zwłaszcza w okresie wyborów są uzależnione od potencjału tych partii. O ile Jedna Rosja (Единая Россия) może wykorzystywać w swoich działaniach aparat administracyjny państwa (polityka państwa jest pochodną programu politycznego tej partii), o tyle partie opozycyjne mają już mniejsze możliwości, ograniczone do płaszczyzny deklaracji skierowanych do starszego pokolenia. Na poziomie federacji zasiadające w Dumie Państwowej partie opozycyjne (Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej / Коммунистическая партия Российской Федерации, KPPФ, Partia Polityczna LDPR — Liberalno-demokratyczna partia Rosji / Политическая партия ЛДПР — Либерально-демократическая партия России, Sprawiedliwa Rosja / Справедливая Россия) mogą artykułować i przedstawiać swoje stanowisko na płaszczyźnie parlamentarnej.

Można przyjąć, iż seniorzy są bardziej skłonni do manifestowania swoich preferencji politycznych z wykorzystaniem uczestnictwa w wyborach do ciał przedstawicielskich, a nie poprzez udział w działaniach bezpośrednich jak wiece czy manifestacje. Z przyczyn biologicznych, ze względu na słabszą kondycję fizyczną, trudno wskazywać, że gru-

¹⁶ *Ibidem*; M. Dura, *Rosja pokazuje, jak czcić pamięć o weteranach [opinia]*, <https://www.defence24.pl/rosja-pokazuje-swiatu-jak-czcic-pamiec-o-weteranach-opinia> (dostęp: 15.11.2020).

¹⁷ „Nieśmiertelny Pułk” i Putin. Kto komu ukradł pomysły?, <https://tvn24.pl/swiat/niesmiertelny-pulk-i-putin-kto-komu-ukradl-pomysl-ra541675> (dostęp: 15.11.2020).

¹⁸ *Ibidem*; *Vybrosnennymi plakatami „Bessmertnogo polka” zaymetsa prokuratura*, <https://theins.ru/news/7631> (dostęp: 15.11.2020).

¹⁹ *Deputaty Vologdy zarabatyvayut za schet Polka predvybornye ochki*, <https://www.moypolk.ru/gauptvahta/deputat-iz-vologdy-zarabatyvaet-politicheskie-ochki> (dostęp: 15.11.2020).

pa ta jest skłonna do zachowań ekstremalnych z wykorzystaniem przemocy podczas manifestacji, do atakowania przeciwników czy ścierania się ze służbami porządkowymi. Wskazuje się, że głosowanie jest częścią ich ugruntowanego sposobu życia, nawyku wypracowanego w procesie wstępnej socjalizacji politycznej²⁰. Warto także zaznaczyć, iż osoby starsze interesują się kwestiami społeczno-politycznymi. Według badań 57% osób starszych w Rosji wykazuje stałe zainteresowanie życiem politycznym, a większość regularnie czyta gazety, słucha programów informacyjnych w radiu, ogląda wiadomości w telewizji, uznając, że problemy polityczne dotyczą ich osobiście²¹.

Nostalgia za poprzednim systemem politycznym Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w konfrontacji z niestabilnością zmian ustrojowych oraz socjalną niepewnością wpłynęły na skłanianie się osób starszych, zwłaszcza mężczyzn, ku Komunistycznej Partii Federacji Rosyjskiej²². Wspierając komunistów w wyborach, osoby starsze wykazują skłonność do protestowania przeciwko metodom reform w kraju. Partia Komunistyczna kojarzona jest z siłą polityczną, za której rządów życie było bardziej stabilne i dostatnie (około 71% uważa, że w czasach sowieckich było więcej sprawiedliwości niż obecnie)²³.

W tym świetle interesujące jest, że KPFR w swoim programie nie wspomina o kwestiach związanych z osobami starszymi i ich losem. Skupia się natomiast na samej konieczności budowy systemu socjalistycznego. W publikacjach dotyczących seniorów wskazuje się na ich trudną sytuację socjalną i niedostateczne wsparcie ze strony instytucji państwa. Opisywanej aktualnej pesymistycznej wizji losu starszego pokolenia — „Dzisiaj być starcem w naszym kraju to skazać się na wegetację, rozpacz i bezbronność” przeciwstawiają komuniści rosyjscy obraz idyllicznego socjalizmu z czasów ZSRR — „To w czasach sowieckich, kiedy osoby starsze mogły nie tylko żyć na emeryturze, kupować nowe rzeczy, ale także podróżować po kraju, takie wakacje byłyby odpowiednie”²⁴.

O wiele więcej miejsca osobom starszym w swoim programie poświęca Sprawiedliwa Rosja, która deklaruje: „Będziemy dążyć do sprawiedliwego podziału dochodów ze wzrostu gospodarczego pomiędzy pokolenia, tak aby młodzi ludzie mogli liczyć na pomoc na początku swojego życia, a osoby starsze mogły cieszyć się bezpieczną starością”²⁵. Partia ta docenia osoby starsze jako grupę, która współtworzy społeczeństwo obywatelskie. Zapowiada realizację wielu programów ułatwiających codzienne życie osobom starszym. Podobnie jak KPRF i Jedna Rosja²⁶ podnosi problem zabezpieczenia socjalnego tak zwanych dzieci wojny, określając tę grupę jako osoby, które w wyniku

²⁰ Yu. O. Buluktaev, *op. cit.*, s. 88

²¹ *Ibidem*, s. 87.

²² *Ibidem*, s. 88.

²³ *Ibidem*, s. 87.

²⁴ <https://republic.ru/posts/l/684349> (dostęp: 15.11.2020); Yu. O. Buluktaev, *op. cit.*, s. 87.

²⁵ Yu. O. Buluktaev, *op. cit.*, s. 87.

²⁶ A. Ladan, *Ochen' vazhno sebya nikogda ne schitat' pozhilym chelovekom*, <https://kprf.ru/npsmi/omsk-times/s865/19555.html> (dostęp: 15.11.2020).

II wojny światowej utraciły dzieciństwo, a obecnie w wielu przypadkach żyją samotnie w trudnych warunkach socjalnych²⁷.

W swoim stupunktowym programie partia LDPR zajęła się jedynie specjalną ochroną starszych osób żyjących samotnie przed przestępstwami wyłudzeń ich mieszkań. Zdaniem partii z tego powodu wszelkie transakcje dotyczące mieszkań takich seniorów powinny być zawieszane²⁸.

Najszerzą ofertę zawartą w programie, a także w projektach realizowanych przez administrację państwową, ma rządząca Jedna Rosja. W programie poświęciła osobny rozdział statusowi osób starszych w Federacji Rosyjskiej, stwierdzając, że jej celem jest przedłużenie życia oraz wspieranie osób starszych. Realizacja tych celów ma być prowadzona poprzez:

stworzenie warunków sprzyjających aktywnej długowieczności osób starszych, zwiększenie ich integracji ze społeczeństwem; kontynuację realizacji projektu „Pokolenie Starszych”. Zapewnienie dostępności i jakości usług socjalnych w podmiotach Federacji Rosyjskiej w zakresie usług socjalnych dla starszych obywateli; opracowanie i przyjęcie programu w zakresie tworzenia nowych miejsc w stacjonarnych instytucjach usług socjalnych w podmiotach Federacji. Aktywny rozwój domowych form usług socjalnych dla starszych obywateli, w tym instytucji rodzin zastępczych. Opracowanie systemu ochrony zdrowia osób starszych, łączącego usługi medyczne dla osób w każdym wieku, od profilaktyki do opieki paliatywnej; zorganizowanie wysokiej jakości pracy służby geriatrycznej i zapewnienie jej dostępności. Opracowanie i wdrożenie środków mających na celu stymulowanie produkcji towarów i usług dla seniorów; opracowanie jednolitego programu i podręczników metodologicznych dotyczących szkolenia w zakresie obsługi komputera, ze szczególnym uwzględnieniem szkolenia seniorów w zakresie pracy z zasobami informacyjnymi dostawców usług publicznych²⁹.

Ponadto partia ta deklarowała w swoim programie podjęcie działań wzmacniających pozycję osób starszych na rynku pracy.

Jako partia rządząca w Federacji Rosyjskiej posiada ona odpowiednie zasoby do wdrażania określonych projektów i programów dotyczących osób starszych. Do takich inicjatyw należy projekt „Demografia”, w ramach którego wprowadzono pięć szczegółowych programów³⁰. Jeden z nich, „Starsze pokolenie”, dotyczy w całości tej grupy społecznej³¹. Przewidziano w nim, że opracowany i wdrożony zostanie program systemowego wsparcia i poprawy jakości życia seniorów. Jednocześnie będzie wprowadzony system długotrwałej opieki nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi. W projekcie zadeklarowano pomoc w doprowadzeniu organizacji pomocy społecznej w jednostkach składowych Federacji Rosyjskiej do właściwego stanu, a także w likwidacji istniejących

²⁷ *Programma partii Spravedlivaya Rossiya*, Moskwa 2016, <https://obj.spravedlivo.ru/pf59/075833.pdf> (dostęp: 15.11.2020).

²⁸ „*Edinaya Rossiya*” i KPRF *voyuyut za zakon o detyakh voyny*, <https://dailystorm.ru/vlast/edinaya-rossiya-i-kprf-voyuyut-za-zakon-o-detyah-voyny> (dostęp: 15.11.2020).

²⁹ *Programma partii Spravedlivaya Rossiya*, Moskwa 2016...

³⁰ *Moshchny ryvok vpered. 100 punktov*, <https://ldpr.ru/party> (dostęp: 15.11.2020).

³¹ *Uspekh kazhdogo — Uspekh Rossii! Predvybornaya programma Vserossiyskoy politicheskoy partii „Edinaya Rossiya” na vyborah deputatov Gosudarstvennoy Dumy FS RF VII sozyva*, <https://er.ru/media/party-program/July2020/gdMi6BWYqc9dne8OINEH.pdf> (dostęp: 15.11.2020).

tam kolejek. Uwzględniono konieczność organizacji systemu szkolenia zawodowego i działań uzupełniających kształcenie zawodowe dla osób w wieku przedemerytalnym.

Powyższa analiza wskazuje, iż ugrupowania partyjne funkcjonujące na rosyjskiej scenie politycznej nie pomijają osób starszych w swoich programach wyborczych, a raczej postrzegają je jako ważną grupę potencjalnych wyborców. Mimo że problematyka senioralna nie była pierwszoplanowa, to większość przeanalizowanych programów zawierała hasła skierowane do „srebrnego” elektoratu. Specyfiką było odwoływanie się do potrzeb wynikających z niedostatku, podnoszono kwestie zdrowia, bezpieczeństwa, integracji, a także deklarowano instytucjonalne rozwiązania problemów seniorów. A zatem rola srebrnego elektoratu na rosyjskiej scenie politycznej już jest zauważana. Można przypuszczać, iż proces starzenia się rosyjskiej populacji spowoduje, że ranga osób starszych jako potencjalnych wyborców w kolejnych latach będzie rosła, a seniorzy staną się jedną z pożądanym grup elektoratu dla aktorów rosyjskiej sceny politycznej.

Podsumowując, można uznać, iż Federacja Rosyjska włącza osoby starsze w obręb wewnętrznej polityki państwa (nie tylko jako beneficjentów programów socjalnych), ale także jako nośnik transferu międzygeneracyjnego i pożądaną grupę elektoratu, o którą warto walczyć. Ponadto populacja seniorów jest traktowana jako element polityki wewnętrznej oraz jako specyficzny argument w uzyskiwaniu założonych celów tej polityki.

Bibliografia

Akty prawne

- Zakon Rossijskoy Federatsii o popravke k Konstitutsii Rossijskoy Federatsii ot 14.03.2020 nr 1-FKZ *O sovershenstvovanii regulirovaniya otdel'nykh voprosov organizatsii i funktsionirovaniya publichnoy vlasti*, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202003140001>.
- Zakonoproekt, nr 960545-7, *O vnesenii izmeneniy v Federal'ny zakon „Ob obrazovanii v Rossijskoy Federatsii” po voprosam vospitaniya obuchayushchikhsya*, <https://sozd.duma.gov.ru/bill/960545-7>.
- Postanovleniye ot 30 dekabrya 2015 g. nr 1493 *O gosudarstvennoy programme „Patrioticheskoe vospitanie grazhdan Rossijskoy Federatsii na 2016–2020 gody”*, <http://static.government.ru/media/files/8qqYUwwzHUxzVkh1jsKAErrx2dE4q0ws.pdf>.
- Federal'ny zakon ot 03.10.2018 nr 350-FZ *O vnesenii izmeneniy v otdel'nye zakonodatel'nye akty Rossijskoy Federatsii po voprosam naznacheniya i vyplaty pensiy*, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201810030028>.
- Federal'ny zakon ot 31.07.2020 nr 304-FZ *O vnesenii izmeneniy v Federal'ny zakon „Ob obrazovanii v Rossijskoy Federatsii” po voprosam vospitaniya obuchayushchikhsya*, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202007310075>.

Dokumenty partii

- Ustav Polka*, <https://www.moypolk.ru/ustav-polka>.
- Programma partii Spravedlivaya Rossiya*, Moskva 2016, <https://obj.spravedlivo.ru/pf59/075833.pdf>.
- Moshchny ryvok vperevd. 100 punktov*, <https://ldpr.ru/party>.

Uspekh kazhdogo — Uspekh Rossii! Predvybornaya programma Vserossiyskoy politicheskoy partii „Edinaya Rossiya” na vyborah deputatov Gosudarstvennoy Dumy FS RF VII sozyva, <https://er.ru/media/party-program/July2020/gdMi6BWYqc9dne8OINEH.pdf>.

Artykuły

- Buluktaev Yu.O., *Uchastie pozhilykh lyudey v obshchestvenno-politicheskoy zhizni Kazakhstana, Vozrastnoy disbalans: o demograficheskikh volnakh i sotsiokul'turnykh faktorakh*, „Sociologiczeskich Issledovaniy” 6, 2007, s. 86–92.
- Darczewska J., „Wojny pamięci”: *historia, polityka i służby specjalne Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2019, nr 20 (11), s. 13–41.
- Deputaty Vologdy *zarabatyvayut za schet Polka predvybornye ochki*, <https://www.moypolk.ru/gauptvahta/deputat-iz-vologdy-zarabatyvaet-politicheskie-ochki>.
- Dura M., *Rosja pokazuje, jak czcić pamięć o weteranach [opinia]*, <https://www.defence24.pl/rosja-pokazuje-swiatu-jak-czcic-pamiec-o-weteranach-opinia>.
- „Edinaya Rossiya” i KPRF *voyuyut za zakon o detyakh voyny*, <https://dailystorm.ru/vlast/edinaya-rossiya-i-kprf-voyuyut-za-zakon-o-detyah-voyny>.
- Elderly population*, <https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm>.
- Federal'ny projekt „Starshee pokolenie”*, <https://mintrud.gov.ru/ministry/programms/demography/>.
- Ladan A., *Ochen' vazhno sebya nikogda ne schitat' pozhilym chelovekom*, <https://kprf.ru/npsmi/omsktimes/s865/19555.html>.
- Lutovinov V.I., *Voенno-Patrioticheskoe vospitanie rossiyskoy molodezhi. Uchebno-metodicheskoe posobie*, Moskva 2010, <https://gaupatriot.ru/wordpress/wp-content/uploads/2015/03/Lutovinov-VPV1.pdf>.
- Moskwa D., „Putinowska” *wizja przeszłości. Nowa koncepcja nauczania historii w świetle polityki historycznej Federacji Rosyjskiej*, „Historia i Polityka” 2014, nr 11 (18), s. 93–106.
- „Nieśmiertelny Pul'k” i Putin. *Kto komu ukradł pomysł?*, <https://tvn24.pl/swiat/niesmiertelny-pulk-i-putin-kto-komu-ukradl-pomysl-ra541675>.
- Natsional'ny projekt „Demografiya”*, <https://www.mintrud.gov.ru/ministra/programms/demography>.
- Podgotovlen zakonoproekt o postepennom uvelichenii pensionnogo vozrasta*, <https://mintrud.gov.ru/pensions/10>.
- Podrobnее na RBK*, <https://www.rbc.ru/rbcfreeneews/5ec686939a7947c4fdccffe0>.
- Putin vnes v Gosdumu popravki o patrioticheskomp vospitanii v shkolakh*, <https://sozd.duma.gov.ru/bill/960545-7>.
- Vybrosheennymi plakatami „Bessmertnogo polka” zaymetsa prokuratura*, <https://theins.ru/news/7631>.

The Elderly as an element and subject of the present domestic policy in the Russian Federation

Keywords: demographic changes, aging process, senior citizens, inheriting memory, political parties

Summary

The Russian Federation is in the global trend of increasing the number of the elderly population. This fact makes seniors a major social, economic and political issue. Older people are a part of historical policy. As veterans they pass on experience and knowledge of Russian history. Both the state authorities and society as a whole benefit from this. Seniors are a large group which constitutes a strong electorate. The ruling party and the opposition, Справедливая Россия, give this group great prominence in their political programs. The ruling party has created special programs aimed at improving the status of senior citizens in Russia.